

ARTURO
PERES-REVERTE

POSLEDNJI
PROBLEM

Prevela sa španskog
Gordana Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Arturo Pérez-Reverte

EL PROBLEMA FINAL

Copyright © Penguin Random House Grupo Editorial
S.A.U., 2023, Barcelona

Translation Copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Karolini Rejo,
(gotovo) nepogrešivom znalcu Šerloka Holmsa.
Pjeru Lemetru.
I Bazilu Ratbonu, naravno.*

Kao što znaš, Votsone, niko u Londonu ne poznaje bolje od mene kriminalne krugove.*

A. Konan Dojl, *Poslednji problem*

---

* Artur Konan Dojl, *Šerlok Holms, sabrani romani i priče*, Beli put, Beograd, 2014, prevod Ivan Bošković. I nadalje je gde god pisac citira ili parafrazira Dojla korišćen taj prevod. (Prim. prev.)

Sadržaj

1. Čovek koji nikad nije postojao i nikad nije umro.	11
2. Tragovi u pesku.	45
3. Misterija pokidanog konopca.	74
4. Njuh kera lakonskog.	107
5. Misterija zaključane sobe	137
6. Metod iz kriminalističkog romana	160
7. Zagonetka tri lule.	193
8. Verovatno i neverovatno	238
9. Analiza <i>post mortem</i>	278

1. Čovek koji nikad nije postojao i nikad nije umro

*Veliku, krupnu, beskompromisnu laž
srećemo na samom pragu.*

Dolina straha

U junu 1960. godine otputovao sam u Đenovu da kupim šešir. Bio sam poprimio tu naviku kad sam snimao filmove u Italiji: da provedem nekoliko dana u *Grand hotelu Savoja* i da kupim *Borsalinov* filcani ili panama-šešir, zavisno od godišnjeg doba, u *Lučani* u Ulici Lukoli. Odavno je snimanje filmova pripadalo prošlosti, ali još sam sačuvao nekoliko pređašnjih navika i dovoljno novca da ih upražnjavam; a Đenova, pošto se presedne u Ventimilji, nalazila se svega četiri sata vožnje vozom od moje kuće u Antibu: taman koliko je trebalo vremena da pročitam najnoviji roman koji mi je moj prijatelj Grejam Grin bio upravo poslao s ljubaznom posvetom. To sa šeširom je bio podesan izgovor da provedem nekoliko dana u gradu, da šetkam po starom pristaništu i da jedem testeninu u omiljenoj tratoriji. Tog puta sam se odlučio za klasičan panama-šešir s obodom širokim pet i po

centimetara, s lepom trakom boje duvana; a kroz sat vremena, nakon što sam svratio u dve knjižare, okačio sam ga na čiviluk u *Al Velijeru*, gde sam, porazgovaravši s vlasnikom, starim prijateljem, uživao u ukusnim špagetima s kapicama i botargom.* Izlazio sam napolje stavljajući šešir na glavu kad sam se susreo s Pjetrom Malerbom. Zapravo, gotovo sam nabasao na njega.

– *Cazzo*,** Hopi. Kakvo iznenađenje.

Mrzim kad me zovu Hopi. Tako me obično zovu jedino ljudi povezani s mojim prvim filmovima. Tu mislim na one koji su još uvek živi. Ni umetničko ime po kome sam poznat onima koji me se sećaju nije mi po volji: Hupalong Bazil, to je prostački zvučno, priznajem – dugujem ga jednom impresariju preminulom 1935. godine – i dvadeset pet godina je stajalo na bioskopskim plakatima i na špicama mojih filmova, počesto većim slovima nego imena ostalih glumaca. Ali nikad se nisam osećao lagodno s njim. Draže mi je moje pravo ime, ispisano na limenoj pločici koju gospođa Kolber, moja služavka, glanca tečnošću za čišćenje metala na vratima kuće s pogledom na Sredozemno more gde živim odavno: Ormond Bazil.

– Kakvo iznenađenje – ponavljao je Malerba, oduševljen što me vidi tu.

Zagrlio me je tapšući me zvučno po leđima. Veoma južnjački, sve to, i veoma svojstveno njemu. Veoma italijanski. Bio je pomalo prenaplašeno srdačan, te sam pretpostavio da mojom starom slavom hoće da ostavi utisak na svoju pratilju, damu u zrelim godinama ali još uvek dopadljivu, čije lice mi je delovalo veoma poznato.

---

* Jelo slično kavijaru, od usoljene ikre, najčešće cipala, često u obliku kobasice. (Prim. prev.)

** Ital.: jebote. (Prim. prev.)

– Ovo je Hopalong Bazil, sećaš li ga se? – gledao me je ispod pepeljastih obrva koje su mu davale izgled zlobnog Mefista. – Nadžat Fardžulu poznaješ, naravno.

Izgovorio je to s očiglednim ponosom vlasnika. Nisam imao ništa da prigovorim tome, pa sam skinuo šešir, poljubio ruku načičkanu prstenjem i ispunio obavezne formalnosti. Pošto je malo zgasnuo žar publike koja joj je ranije klicala kao polubožanstvu, slavna sopranistkinja je posedovala lepotu koja samo što nije uvenula, ali je još uvek bila na delu: krupne tamne oči ispod svilenog turbana, lepo izvajane usne, ne baš semitski nos uprkos libanskom poreklu, odgovarajuća garderoba – negde sam pročitao da je oblači njena prijateljica iz Milana Biki Bujer – mada mi je dekolte izgledao preterano dubok za dva sata i petnaest minuta posle podne. Malaksalog držanja, svikla na divljenje drugih, samosvesna.

– Oh, da, naravno – odvrtila je. – Gospodin Šerlok Holms glavom i bradom.

Nasmešio sam se učtivo, takoreći saučesnički, šta sam drugo mogao. Nije to bilo prvi put da se diva i ja sretnemo – upoznavši je u Rimu, gledao sam je u Skali, kako peva *Medeju* – i primetio sam da me, kao i u drugim prilikama, posmatra sa zanimanjem, odmerava od glave do pete. Bio sam upravo napunio šezdeset pet godina, i moji kičmeni pršljenovi više nisu bili kao nekad: starost nas pomalo skraćuje, ali uglavnom sam sačuvao visinu od metar i osamdeset sedam centimetara, ravan stomak i mršavo lice oštih crta koje su bioskopska platna svojevremeno veoma proslavila. Kao i određenu gipkost pokreta. Da je Erol bio živ – govorim o Erolu Flinu, dabome – još bih mogao da mu zadam dva-tri uboda mačem poput onih na probama za scenu na plaži iz *Krvavog kapetana*: jadnik je uvek bio očajno loš mačevalac, dok je meni zaista išlo od ruke. U pravom dvoboju bih ga

usmrtio pet-šest puta, kao i Leslija Hauarda u *Čoveku s gvozdеноm maskom* i Tajrona Pauera u *Španskom maču*. Ali, dobro. To su priče iz minulih vremena.

Dakle, tu su bili Pjetro Malerba i Nadžat Fardžula, i tu sam bio ja s novim šeširom u starom denovskom pristaništu, ne znajući da se upravo u tom trenutku središte niskog pritiska kreće ka istočnom Sredozemlju i da će se zaustaviti između Kipra i Crnog mora. Zbog toga će od Tarantskog zaliva duvati vetrovi snage 9 do 10 čvorova, retki u to doba godine, zbog kojih se na Jonsko more i zapadnu obalu Grčke obrušilo tako žestoko nevreme da je na nekoliko dana bila obustavljena plovidba oko Krfa, velikog ostrva koje Grci zovu Kerkira, čije ime je Malerba upravo izgovorio u vezi sa svojim jahtom *Bluetom*.

– Pođi s nama, čoveče. Dve nedelje opuštenosti i sunca. Imam posao koji te možda bude zanimao: koprodukciju *Vornera* i RAI-ja za televiziju.

To nije zvučalo sasvim loše. Otkako sam glumio sporednu ulogu ruskog aristokrate u *Ratu i miru*, pet godina sam bio bez posla, ako izuzmemo još jednu sporednu ulogu u televizijskoj seriji *Ajvanho* s Rodžerom Murom – pristojan glumac, simpatičan mladić – gde sam glumio lik otmenog lošeg momka: to je, ako ostavimo Holmsa po strani, uvek bila jedna od mojih čuvenih posebnih veština. Bio sam štedljiv i odmeren u zadovoljstvima. Uz to, život nam uvek pruža šanse: moje bivše dve žene su preminule, hvala bogu. Prva, od alkohola na imanju *Grebeni Tihog mora*, kog se domogla posle našeg razvoda – počeli smo da pijemo gotovo istovremeno, ali ona je otišla brže od mene. Druga, u pravovremenoj saobraćajnoj nesreći: sto pedeset metara niz liticu na putu kod Vilfranša, s konačnom eksplozijom zapaljenog benzina kad je sletela dole. Što se ostalog tiče, moja lepa

kuća u Antibu bila je odavno plaćena; ali nije bilo zgoreg da napunim slamaricu u susret neizvesnim vremenima, veoma bliskoj starosti, Hladnom ratu i svemu ostalom što je u ono doba zatamnivalo obzorje. A Malerba je bio važan producent u *Činećiti* i u velikim američkim filmskim i televizijskim projektima u Evropi. Kazao sam mu da hoću, prema tome, na njegovo veliko zadovoljstvo i vidljivo zanimanje božanske sopranistkinje, koja je i dalje flertovala sa mnom. Ostatak popodneva sam proveo u kupovini potrebnih stvari, postarao sam se da moj prtljag bude prenet iz hotela u pristanište i iste te noći sam spavao u luksuznoj kabini na *Blueti*.

Kroz nedelju dana, uprkos svim prognozama, bio sam zarobljen na ostrvcetu Utakos, naspram Krfa. Ili smo bili sve troje. Pjetro Malerba, Fardžula i ja smo se bili iskrcali na kopno da ručamo u hotelu *Auslender*, čiji restoran je bio na dobrom glasu, kad se situacija zakomplikovala. S terase smo videli da more počinje da valja prve penušave talase neočekivanog nevremena i da čempresi na vetru trepere i ječe, zavijajući poput duša u čistilištu. Nije bilo vreme da se vraćamo na jahtu, jer je najavljena neprijatna noć, pa je Malerba rezervisao tri sobe: jednu za Fardžulu i drugu za sebe, mada spojene međusobno – bio je rastavljen od jedne poznate glumice u Italiji, gde nije postojao razvod, i radije je čuvao spoljašnju formu – i jednu za mene. Ideja je bila da se opet ukrčamo čim se nevreme stiša, ali ono je postalo tako snažno da smo, kad smo sutradan ujutro hteli da napustimo hotel, obavešteni da je plovidba u celoj toj oblasti obustavljena dok se vreme ne popravi, i da je kapetan *Bluete* bio primoran da digno sidro i da se skloni u zavetrinu Krfa.

– Kako je ovo uzbudljivo, Ormonde – kazala je Fardžula, držeći za ruku Malerbu iako je treptala u mom pravcu. – Kao u vašim filmovima.

Malerba ju je puštao da očijuka, dobroćudno ironičan, pošto me je i te kako dobro poznavao. Dive, manje ili više čedne, meni nisu ni smrdele ni mirisale. Moje godine lova su prošle, a osim toga, ja sam engleski kavaljer iz stare garde: nikad mi nije palo na pamet da zalazim na teritoriju prijatelja ili poznanika, a pogotovo ako od njega zavisi ili može zavisiti da li ću dobiti posao. Dejvid Niven, moj stari i voljeni drugar – igrali smo glavne uloge u dva dobra filma, uključujući tu ljupki film *Dvojica muškaraca i plavuša* s Džindžer Rodžers – obično je govorio između dve čašice: nikad se ne hvataj za džep u kome držiš novac. A te reči, kad ih izgovori Dejv, Britanac od glave do pete, zvuče otmenije nego što se čini.

Međutim, uistinu najbitnije u ovoj priči je to da sam se našao, ili smo se našli Malerba, Fardžula i ja, pošto je naše krstarenje prekinuto, zatočeni na tom ostrvu malo većem od kvadratnog kilometra. Mada to nije pružalo utehu, tu su bili i drugi gosti u sličnoj situaciji: neki zato što nisu mogli da se ukrcaju na trajekt koji je povezivao ostrvo s Krfom i Patrom; neki zato što su planirali da produže boravak. Bilo nas je ukupno devetoro iz različitih država. I svi, gosti u jedinom naseljenom mestu, obreli smo se tu milom ili silom. Kao u romanima Agate Kristi.

Čak i u takvim okolnostima, Utakos je bio prelep: sićušni raj maslina, kedrova, čempresa i bugenvilija, s pristanom u obliku šiljka ispod razvalina nekadašnjeg venecijanskog utvrđenja, breg s gustom šumom na čijem vrhu su sačuvani ostaci grčkog hrama, i u jednom udubljenju tog brega, zaštićen od gotovo svih vetrova, hotel *Auslender*: vila iz devetnaestog veka s prekrasnim pogledom na obalu Albanije i na planinski reljef Krfa, koji se svakog jutra ocrtavao u daljini naspram svetla neverovatnih svitanja. Ni nevreme

nije ni za trunku oduzimalo lepotu tom predelu, budući da je uz snažni severozapadni vetar koji je komešao more nebo bilo bez oblaka, vedro, plavo i svetlo.

Slučaj je hteo da sam u dvanaest i pet drugog dana, nakon što sam neko vreme čitao na terasi u svojoj sobi – *Mani*, putovanje u Grčku Patrika Lija Fermora – sišao u salu za ručavanje i Žerar, šef sale, odveo me je do istog stola za kojim smo Malerba, Fardžula i ja sedeli juče.

– Vaši prijatelji nisu s vama, ser Bazile?

Odgovorio sam odrično. Diva je imala naviku da ustaje kasno a Malerba je pregledao ugovor koji je trebalo da potpiše njegov partner Semjuel Bronston za film koji su želeli da snimaju u Španiji sa Čarlsom Hestonom i Sofijom Loren. Bio sam sâm i zatražio sam jelovnik. Nešto dalje takođe je jeo sam, glave nagnute nad tanjir, nizak i krupan čovek levant-skog izgleda, a za susednim stolom je razgovarao par u zrelim godinama za koji bi se po izgledu reklo da su Nemci a po jeziku sam pretpostavio da su Švajcarci, Nemci ili Austrijanci. Žerar, šef sale, bio je mršav, otmen i Francuz, i sa suzdržanim samopouzdanjem nosio je crno odelo i leptir-mašnu svojstvene njegovom dostojanstvenom poslu. Imao je lepu sivu kosu, aristokratski orlovski nos i zlatan zub koji je, kad bi se osmehnuo, blesnuo na levoj strani usta, ispod tankog brka. Bio je i pristojan pijanista, i sinoć nam je, posle večere, ulepšao večer prebirajući po dirkama starog salonskog stenveja.

– Preporučujem vam ribu, mister Bazile – predložio je uslužno.

– Koju ribu?

– Oradu, a stigla nam je pre samo dva dana – pogledavši trpezariju iskosa, utišao je glas tako da se jedva čuo. – I preporučujem vam je od sveg srca, jer ako i dalje bude ovakvo vreme, nećemo uskoro dobiti svežu ribu.

– Ni reč više – složio sam se. – Smatrajte da je ta neuhvatljiva riba moja.

– Zналаčki izbor, gospodine, mada vas molim da izvinite zbog manjka posluge. Kuvarica i druga konobarica su morale da ostanu na Krfu i gospođa Auslender je preuzela na sebe kuhinju. Riba će morati da bude na žaru.

– Nebitno. To mi deluje dobro.

Pogledao me je sumnjičavo.

– Vino?... Gumenisa butari, na primer?

– Ne pijem alkohol, hvala – podsetio sam ga.

Izrazio je prekor ovlašnom grimasom i zlatnim odsjajem. Po njegovom nemuštom mišljenju čoveka sa Sredozemlja, bogohulno je ne piti vino uz ribu. No ja sam ranije iz prevelike blizine gledao opasnosti u oči: skoro pet godina sam se snagom volje držao daleko od žestokih pića. Ili slabih. Daleko od svih.

– Za desert imamo kolač od crnih malina, veoma ukusnih. Ubranih na samom ostrvu.

– Imaću to u vidu. Hvala.

Otišao je za druge stolove. Ako sam i na šta ponosan, čak i više nego na viteški orden Britanskog carstva koji nikad nisam stavio na rever – kraljica Elizabeta je bila moja velika obožavateljka u svojim nežnim mladalačkim godinama – ponosan sam na svoje ophođenje prema pomoćnom osoblju. Od malih nogu sam naučio da oni rešavaju probleme, i da njihova dobra ili loša volja zavisi od kritičkog mišljenja koje steknu o tebi. Dva rata proživljena u mom već dugom bivstvovanju – prvi neprijatniji od drugog, budući da sam ga proveo u flamanskom blatu s Ronijem Kolmanom, Herbertom Maršalom i još ponekim starim prijateljem – samo su zaokružili ideju potvrđenu na filmu: ne generali već narednici, odnosno električari, stolari iz studija i šminkerke,

da pomenem samo neke, igraju presudnu ulogu u bitkama i filmovima.

Ispratio sam Žerara pogledom dok sam se posvećivao predjelu: crnim maslinama, svežem siru i hobotnici skuva-
noj u vinu – gospođa Auslender je bila dobra kuvarica. Bilo
je zadovoljstvo gledati ga kako radi krećući se elegantno i
ležerno od jednog do drugog stola, obzirno i stručno, vo-
deći računa o svemu, skidajući čepove s boca, motreći kako
Evangelija i Spiros, mladi konobari, uslužuju goste u sali.

Uto su se otvorila staklena vrata koja su gledala na hol i
u salu za ručavanje je ušao jedan naočit muškarac. Žerar je
video da je stigao.

– Oh, gospodin Foša – izgovorio je.

Pošao mu je u susret kroz salu za ručavanje dok mu je
zub blistao i doveo ga do stola pored mog. Pridošlica je bio
zgodan i ne mnogo stariji od četrdeset godina. Video sam
ga izdaleka sinoć, na večeri. Sad je na sebi imao teget blejzer,
kariranu košulju bez kravate i flannelske pantalone. Posma-
trao sam ga neupadljivo kad me je prijatan miris ribe naveo
da se okrenem. Konobarica Evangelija obično je hodala
nečujno kao mačka.

– Izvolite oradu, gospodine.

– Oh, da... Hvala.

Neko vreme sam se usredsredio na rukovanje viljuškom
i nožem – mrska mi je lopatica za ribu – uživajući u jelu i
u čaši sveže vode. Zatim sam osmotrio ostale goste. Gledao
sam ih kad sam video da ulazi jedna žena: tridesetogodišnja-
kinja koja tek što nije prevalila samu granicu četrdesetih,
tipična prigodna posetiteljka grčkih ostrva. Obukla je laganu
šarenu haljinu s bretelama koja je otkrivala njena preplanula
ramena a u ruci je nosila slamnati šešir sa širokim obodom
i crvenom trakom. Kosa joj je bila veoma plava, noge lepe

a oči sive ili plave; nisam bio dovoljno blizu da ustanovim. Nije bila nikakva lepotica, ali za jednu Engleskinju nije izgledala loše.

Otišla je i sela za sto gde ju je odveo uslužni Žerar, ali sela je kolebljivo, obazirući se uokolo. Izgledala je uznemireno. Razmenila je sa šefom sale nekoliko reči koje nisam uspeo da čujem, a on je odmahnuo glavom. Opet je pogledala oko sebe, zbunjena, i zagledala se u vrata kao da iščekuje da se neko pojavi na njima. Zaključio sam da čeka saputnicu, ženu veoma nalik na nju. Bile su u istoj sobi, mislim da sam razumeo, i zapazio sam ih juče.

Naručio sam od Evangelije da mi posluži kafu na terasi, ostavio salvetu, ustao i prošao kroz salu za ručavanje u pravcu staklenih vrata. Dok sam prolazio kraj stolova, ne gledajući nikoga posebno, zapazio sam da me svi posmatraju. Naviknut na radoznalost publike – mada mnogo manju u poslednje vreme, kao što sam već rekao – uzvratilo sam blagim naklonom glave.

Pogled s terase je bio prekrasan i umnogome je opravdavao izbor mesta. Stara vila je izgrađena naspram fenomenalnog krajolika: ruševina grčkog hrama na bregu sa čempresima i crnim kedrovima poredanim stepenasto na gusto obrasloj padini; vrt s maslinama, mimozama i bugenvilijama spuštao se do plaže; a iza mora, koje su sunce i vetar pretvarali u kobaltnoplavu traku, zapejenu od belih prskotina, daleke planine Albanije i strma obala Krfa, jasno vidljive uprkos razdaljini.

Evangelija mi je donela kafu, orijentalnu, veoma tursku. Izvukao sam iz džepa limenu kutiju sa cigarama panter i zapalio jednu zlatnim duponom, koji mi je pre dvadeset godina poklonila Marlen Ditrih na snimanju filma *Špijunka i obešenjak*, gde smo ona i ja imali nešto više od reči

i celuloidne trake. Terasu je od sunca štitila tenda koja je visila nepomično, jer tu nije bilo ni daška povetarca. Napitak, gust kao blato, opekao mi je usne i jezik. Zato sam pustio da se ohladi.

Ostali gosti su došli na istu ideju kao ja. Par germanskog izgleda – kasnije sam doznao da su Nemci i da se zovu Hans i Renata Klemer – prošao je pored mene kako bi zauzeo sto u blizini belog kamenog stepeništa, ispod grana bujne magnolije i bestidne mermerne Venere po kojoj se sramežljivo penjala puzavica. Iza nje, skriven u grmlju mimoze, stajao je generator na dizel koji je preko dana i jednim delom noći proizvodio struju za hotel.

Osetio sam da je neko prisutan u blizini i podigao sam pogled. Čovek koga je Žerar nazvao Foša stajao je blizu mene. Smeškao se, učtivo.

– Sigurno vam je dojadilo da vas uznemiravaju – rekao je.

Govorio je dobar engleski jezik sa španskim naglaskom. Odmahnuo sam glavom, ljubazno, pokazujući na susednu stolicu. Kao da je na trenutak oklevao.

– Ne želim da budem drzak.

– Ne, molim vas... Sedite.

– Fransisko Foša – predstavio se. – Pako, zapravo. Svi me tako zovu.

Rukovali smo se. Ruka mu je bila otvorena, krepka. Bio je preplanuo na suncu, a crna kosa, pomalo talasasta, davala mu je izgled filmskog junaka s naslovnom ulogom. Izgledao je kao neko ko ume savršeno dobro da razlikuje sambu i mambo. U velikoj meri je ličio na mladića koji je u to doba počinjao da se ističe u Holivudu, Klifa Robertsona.

Smestio se u stolicu od pletenog pruća, i kad je došla Evangelija, naručio je konjak.

– Hoćete li i vi?

– Zasad ne – odvratio sam. – Hvala.

Izvukao sam limenu kutiju sa cigarama, ponudio mu jednu, pripalio mi je hotelskom kutijom šibica koja je stajala na stolu i pušili smo dok je on pijuckao iz svoje čaše i čavrljali o običnim stvarima. Razgovarali smo prilično dugo. Impresionira ga, izjavio je smejući se – smeh mu je bio prijatan – da sluša moj glas, koji je sijaset puta čuo u bioskopu: ocenio ga je kao „tačan i siguran izgovor engleskog jezika“, isti kao glas kojim sam u filmovima izgovarao rečenice poput: „Igra počinje, Votson!“ ili „Da li znate da je dovoljno izgubiti tri litra krvi da bi čovek umro?“

Klimnuo sam glavom zadovoljno. Uvek je utešno da vas neko podseti na tako nešto.

– Oprostite što vas ovako gledam – izvinio se – ali divno je biti naspram vas. Dakako, filmovi o Šerloku Holmsu su mi bili omiljeni... Koliko ste ih snimili?

– Petnaest.

– Bože moj, mislim da sam ih sve gledao. Ne iznenađuje me što kad zamišljamo čuvenog detektiva, on ima vaš lik.

Sad sam ja prasnuo u smeh.

– Eto, vidite – dodirnuo sam lice s dva prsta. – Vaš detektiv je ostario. Nisam snimio nijedan film o Holmsu još od *Baskervilskog psa*, a to je bilo pre deset godina. Jedva da se pojavljujem u filmskom studiju i na pozornici nekog teatra. Ta vrsta filmova zasnovanih na detektivskim romanima više ne zanima publiku. Ona sad zahteva jurnjavu automobila, pucnjavu, šokove i spektakl... Više ne treba otmeno upaliti cigaretu, nego držati pištolj u ruci. A ja užasno loše rukujem pištoljima.

Foša je napravio simpatičan pokret.

– Gledao sam vas nedavno, u jednoj televizijskoj seriji.

Uputio sam mu zahvalan osmeh.

– Mala uloga lošeg momka, samo to. Nikakav ozbiljan posao.

– Svejedno je da li ga glumite ili ste prestali, jer Šerlok Holms ste i dalje vi.

Izložio je razlog između gutljaja konjaka. Malo više nabora oko očnih kapaka i na čelu, primetio je popustljivo, i nešto naglašeniji grč udubljenosti ili umora na ivicama usana. To su najistaknutije promene, a one ne znače bogzna šta. Sad imam sede, ali i dalje češljam kosu unazad s visokim razdeljkom, glatko sam obrijan, a veoma iznošeni sako od tvida – iz *Anderzona i Šeparda*, naravno – i pletena kravata na sivoj košulji daju mi, po njegovom mišljenju, elegantnu nemarnost. Moje tamne, živahne oči, pomalo buljave, i dalje gledaju ovaj svet s prodornim zanimanjem. Ili se njemu tako čini.

– To su Holmsove oči, uveravam vas – obazreo se oko sebe. – Čovek čak iščekuje da se svakog časa pojavi doktor Votson... Kako se beše zvao glumac? – pokušao je da se priseti. – Ah, da. Brus Elfinston.

Potvrdio sam tužno. Moj dragi Brus, koji je u petnaest nastavaka odigrao lik doktora Votsona, umro je od raka pre četiri godine. Kazao sam to Foši, nije znao. Izjavio je saučešće i podigao čašu, kao da mu nazdravlja.

– Veličanstven glumac – rekao je.

– I sjajan momak – dodao sam. – Sumnjam da bi filmovi u kojima sam igrao glavnu ulogu postigli takav uspeh bez njega.

Sagovornik me je posmatrao netremice. Počeo sam da se osećam nelagodno.

– Pobogu, molim vas – izusti naprečac. – Učinite mi to. To me je iznenadilo.

– Šta hoćete da učinim?

– Ne znam. Kad ovo prođe, otići ćete odavde i više vas nikad neću videti.

– A šta hoćete time da kažete?

– Pogledajte me. Šta zaključujete?

Trebalo mi je vremena da shvatim šta hoće. Nasmejao sam se.

– Ja sam samo glumac, poštovani prijatelju.

– Molim vas. Ne možete da zamislite koliko to meni znači.

Uputio sam mu dug pogled, još uvek iznenađen. Na posletku sam se osmehnuo. Zašto da ne, kazao sam sebi. Ljubazan je, a nemam nikakva pametnija posla.

– Bavite se sportom – izjavih. – Tenisom, možda.

– Tačno.

– I levoruki ste.

Bacio je brz pogled na svoje šake.

– Uh. Da li je to baš očigledno?... Odmalena su me učili da se služim desnom. Čak i sat nosim na desnom ručnom zglobu. Kako ste zapazili?

– Na filmu bismo to nazvali preskakanje rampe.

Uzeo sam sa stola kutiju šibica, bacio je, a on ju je uhvatio u vazduhu. Zagledao se u mene, zbunjen.

– Sve nagonske pokrete – pojasnio sam mu – pravite levom rukom.

Nasmejao se grohotom.

– Neka me đavo nosi.

Odlučio sam da rizikujem još malčice. Taj Španac je zabavan a igra je počela da mi godi.

– Uz to – dodao sam smelo – obrijali ste se kad smo jutros na pola sata ostali bez struje.

Ovoga puta me je pogledao otvorenih usta. Reagovao je tek posle nekog vremena.

– To je već zapanjujuće – izgovori na kraju. – Kako ste mogli...

Dodirnuo sam jedan svoj obraz, bolje obrijan od drugog.

– I meni se to dogodilo. Valjda je prozor na vašem kupatilu više osvetljavao desnu stranu lica nego levu.

– Da! – uzviknu on zaprepašćeno.

– Ja sam bolje video levu stranu.

– To je zapanjujuće – ponovio je.

– Ne, čoveče. To je elementarno.

– Dragi Votsone?

– Da.

Slatko smo se nasmejali. Lepo sam se zabavljao. Zapalili smo još po jednu od mojih cigara a on je naručio još jedan konjak. Nastojao sam da držim pogled daleko od njegove čaše a misli podalje od prijatnog francuskog mirisa što je dopirao do mene.

– Zar ste zaista do te mere pronikli u lik? – zanimalo ga je.

– Petnaest godina sam živio s njim. Pročitao sam svaki roman i priču na desetine puta. To je bio dobar način da uđem u karakter. Gotovo ništa od onoga što sam vam maločas rekao ne potiče od mojih sopstvenih zaključaka.

– Kažete to pomalo potišteno. Kao da niste zadovoljni.

– Oh, nemojte misliti tako. Jesam. Dobio sam veliko zadovoljstvo, ali takođe sam ukalupljen u taj lik. Bojim se da me ljudi ne pamte po drugim ulogama, nego samo po toj.

– Ja se, bogami, sećam tih drugih uloga: veličanstveno ste odigrali nekoliko loših momaka. U *Pustolovki sa Sumatre*, na primer, ili onog vrsnog mačevaoca u *Osveti Pardejano-vih...* Da i ne pominjemo pokvarenog skupljača poreza iz *Kraljice od Kastilje* – uputio mi je pogled ispunjen gotovo religioznim poštovanjem. – Kakva je Greta Garbo?

– Lepa. Stidljiva. Osetljivija od seizmografa.

– A je li tačno to što se priča, da kao prava Šveđanka voli žestoka pića?

– Pila je votku kao što drugi ljudi piju pivo.

Odgovorio sam pomalo rastreseno, pošto mi je Engleskinja koju sam bio video u sali za ručavanje upravo privukla pažnju. Pojavila se na terasi, u pratnji Žerara, i oboje su ispitivali Evangeliju. Ona je ispoljavala nervozu.

– Veoma je ljubazno od vas što se sećate mojih filmova – rekao sam.

– U svakom slučaju, i drugi su glumili Šerloka Holmsa, i još uvek ga glume; ali niko kao vi.

– Nemojte misliti da to usrećuje onoga ko je bio i glumac s klasičnim ulogama – odvratio sam s gorčinom. – Trideset dve uloge u sedamnaest Šekspirovih komada, dvadesetak filmova gde sam igrao druge likove... Sve to je palo u zaborav. Progutao ih je slavni detektiv.

Bezvoljno sam odmahnuo rukom i opet osmotrio Engleskinju. Sela je kraj staklenih vrata kao da čeka nešto. Činilo se da Žerar želi da je smiri. Video sam da Evangelija prolazi terasom i silazi niz stepenice, i da se zaputila u vrt pored hotelske plaže.

– A šta vi radite ovde? – opet sam usmerio pažnju na sagovornika.

Ispričao je jednostavnim rečima, bez uzdržanosti. Zarobljen je na Utakosu gotovo slučajno, nakon sentimentalne avanture s nesrećnim raspletom. Ona, udata, odlučila je da raskine vezu, ljutita zato što je odbio da je podrži u zakonitom odvajanju od muža. Pre dva dana, nakon noći svađa i prebacivanja, spakovala se i zatražila da se koferi odnesu na trajekt. Imala je sreće i ukrcala se na poslednji brod koji je pristao na Utakos pre nego što je nevreme odseklo ostrvo od sveta. Njemu vreme više nije dozvolilo da sačeka sledeći brod.

– Onda ste vi neoženjeni – pretpostavio sam.

– Na svu sreću.

– A čime se bavite?

– Pišem romane.

– Oh, ma šta kažete. Možda sam pročitao neki vaš roman.

– Sumnjam. To su jeftine kriminalističke priče i vesterni, i objavljuju se u Španiji i Latinskoj Americi. Ništa sem jedne novele nije prevedeno na druge jezike. Popularni romani, možete misliti, a pišem ih pod dva različita pseudonima: Frenk Finegan i Foks Krik – namignuo mi je saučesnički. – Šta kažete na to?

Nasmešio sam se.

– Koji od njih piše vesterne?

– Krik, naravno. Drugi, Finegan, specijalizovan je za platinaste plavuše i pijane privatne detektive.

– Ma hajdete. Impresioniran sam.

Veselo se zacerekao.

– Ne znam da li to kažete ozbiljno. Ali znajte, to mi odlično ide.

– Kazao sam to iskreno. O romanima o Indijancima i kaubojima ne znam bogzna šta, ali uvek sam bio znatiželjan u pogledu konstruisanja kriminalističkih romana. Svojevremeno sam više puta iščitao Holmsa, naravno, od različitih pisaca.

– Išćitali?

Mom sagovorniku kao da je prijalo kad je to čuo. Potvrdio sam veselo.

– Kod te vrste romana mi se dopada, ako ostavimo po strani velike klasike, što su jedini koji se mogu čitati dva puta.

– Shvatam. Prvi put da bi se iznela na videlo misterija, a drugi put da bi se ustanovilo kako je stvorena. Da li mislite na to?

– Da, tačno tako. A najviše me općinjava pripovedna veština obmane.

Zadovoljno je potvrdio.

– Sviđa mi se što to posmatrate na taj način, jer ste potpuno u pravu. U dobrim romanima sa zagonetkom, rešenje je prepoznatljivo od samog početka.

- Prigodno skriveno – istakao sam.
- Tačno. Vi ste zacelo odličan čitalac.

Napravio sam skroman pokret, ili izraz skromnosti koju je u stanju sebi da dopusti glumac. A to nikad nije previše.

- Samo u razumnim granicama i iz biografskih razloga – odvratio sam. – Gluma u tim filmovima stvorila je kod mene određene navike.

– Fantastično – posmatrao me je zavidljivo. – Ni manje ni više nego Hopalong Bazil glavom i bradom...

- U svakom slučaju, pretpostavljam da kriminalistički romani iziskuju veliko poznavanje pripovedne tehnike.

Uočio sam da je napravio neodređen izraz lica.

- Pre će biti da je potrebno da ste u stanju da se odreknete onoga što neki nazivaju ozbiljnim romanom.

Izvio sam obrve.

- Nepravедno gledište, po mom shvatanju.

– Drago mi je što to kažete, jer su i *Zločin i kazna* i *Ubistvo Rodžera Akrojda* remek- dela. Ali u klasičnim kriminalističkim romanima, gde se postavlja problem, psihološka dubina nanosi više štete nego koristi: strast, ljubav ili mržnja su suviše. Tu im nema mesta, jer je kod te vrste priče potrebno da romanopisac zaboravi određeni pojam književnosti i usredsredi se na druge uglove posmatranja... Pratite li me?

- Mislim da vas pratim.

– Tu su ljudske složenosti obični pokretači zapleta, jer je reč o tome da se podstaknu inteligencija ili osećanja čitaoca.

- A jeste li vi dobri u tome? U zamršanim zapletima?

– Oh, ne baš. Čitaoci su sad manje zahtevni. Drugačije je bilo u doba romana-problema, koji su sadržavali više razmišljanja nego akcije... I kažem *sadržavali* jer su danas izašli iz mode: previše imitatora Konana Dojla umanjilo je vrednost te teme, a poslednji ratovi su nam oteli preostalu nevinost.

– Takav je bio slučaj s vama?

– Da, naravno. Počeo sam s pričama intelektualne misterije, jer sam ih gutao kao mali, ali sam se prebacio na savremene kriminalističke romane. Na takozvani roman noir: više mišića nego mozga.

– Da li ste dali neki istaknut doprinos?

Iskrivio je usta u napola nitkovsku grimasu.

– Malo toga.

– Ali svakako ste napisali nešto dobro, zar ne?

Zapazio sam kako mu se na licu sve više ocrtava spor osmeh.

– Da budem pošten: od preko trideset mojih romana, ni pet ne bi prošlo filter kvaliteta. Skleпам ih za kraće od mesec dana.

– Jupitera mi.

– Jeste... Rekord je dvanaest dana.

– A da li se dobro prodaju?

– Ne žalim se. Kriminalističke romane objavljujem u dve zbirke, FBI i Tajna služba, veoma popularne. Gotovo da nema kioska na železničkoj stanici ili radnje s novinama gde ne postoje dve-tri moje knjige.

– I ni na jednu od njih niste ponosni, ili zadovoljni?

– Osrednji sam lovac, bojim se.

– Neobično je što to kažete – iznenadio sam se. – Uvek sam povezivao ideju lova više s istraživačem nego s piscem. Čak je i Šerlok Holms tako govorio.

– Ja volim da mislim da je prvi pripovedač kriminalističkih priča bio preistorijski lovac, i da je sedeo pored vatre i kazivao sled događaja, čitanje znakova ili tragova što ih je ostavio plen koji je pratio.

– Brilljantno – priznao sam. – No pričajte mi o svojim romanima.

Načas je porazmislio.

– *Slučaj razroke plavuše i Zagonetka duge devetke* nisu sasvim loši – izjavio je. – Mada je meni omiljena kratka priča *Iščezli bodež*; tad sam poslednji put okušao sreću s romanom-problemom pre nego što sam uzeo da se bavim privatnim detektivima i korumpiranim policajcima: ubica izrađuje bodež od leda pomoću boce ugljen-dioksida, na minus osamdeset stepeni. Zariva ga u žrtvu i oružje nestaje pošto se istopi kad se pomeša s krvlju, i ne ostavi tragove – pogledao me je, pun nade. – Šta kažete na to?

– Dobro zvuči – odobrio sam ljubazno. – Originalno je, hoću reći.

– Zahvaljujem. Kao što sam već rekao, to je jedina moja priča prevedena na engleski jezik. Objavljena je pre dve godine u *Misteri magazinu*.

– Potražiću je.

Napravio je ravnodušan pokret kako bi umanjio značaj toga.

– Ranije sam bio naivan pisac, ako razumete šta hoću da kažem. Od onih koji lupaju glavu tražeći rešenje koje bi u najmanju ruku bilo domišljato koliko i postavljena misterija.

– To zacemento nije lako.

– Budite uvereni u to. Zaglušiti čitaoca kad mu se nešto ukaže i zaslepiti ga kad sluša. Takođe, poigravati se njegovom sposobnošću greške i zaborava. Važno je imati ideju, kriti je i zbuniti onoga koji te čita svim onim što ga može navesti na drugačiju ideju... Nikad nisam toliko uživao kao kad sam pisao tu vrstu priča.

– A sad ne uživajte? – zanimalo me je.

– To je nešto drugo. Zarađujem za život baveći se žanrom koji je moderan, i baviću se time i dalje dok ne budu svi pisali roman noir i čitaoci se zasite i dosadi im.

– Šta ćete onda?

– Preći ću na špijunske priče, one počinju da žare i pale: Erik Ambler, Jan Fleming i tako to.

Zastao je sa setnom grimasom, zamišljen. Zatim je za-treptao kao da se vratio s nekog dalekog mesta.

– A vi? – upitao je sa simpatijom. – Da li živite u Engleskoj otkako ste otišli iz Holivuda?

Nasmešio sam se.

– Ne ako mogu to da izbegnem. Odavno sam se nastanio na jugu Francuske.

– Otkako ste napustili film?

– Otkako je film napustio mene.

– A kako se velika zvezda navikne na to?

– Ne bih umeo da vam kažem – porazmislio sam na tren.

– Dosad sam uspeo da se držim po strani od nemilosrdne pizme, veoma nerazumne, koja čoveka često navede da se oseti starim, skrajnutim.

– Mudrost.

– Ne, samo udobnost. Pizma mnogo umara.

Opet sam pogledao Engleskinju, i dalje je sedela kod staklenih vrata. Delovala je sve nervoznije.

– Ko je ona?

Foša je propratio kuda sam upravio pogled.

– Zove se Vesper Dandas. Putuje s prijateljicom, nekom Idit Mender. Možda ste ih juče videli zajedno.

– Jesam, video sam ih. Sad je uznemirena, zar ne?

– Moguće je. Po svemu sudeći, prijateljica se ne pojavljuje.

Ugasio sam ostatak cigare, dajući do znanja da je razgovor završen. Moj sagovornik je ustao.

– Hvala, gospodine Foša – kazao sam.

– Možete me zvati Pako.

– Oh, ne bih mogao. To je previše...

– Prismo?

Slatko sam se nasmejao.

– Bojim se da je tako. Dopustite da i dalje budem Englez koji se drži formalnosti, takoreći viktorijanski.

Opet sam kradomice pogledao Engleskinju, proučavajući kako se drži. Njenu nervozu. Žerar se vratio unutra.

– Sa svoje strane, neću predložiti da me zovete Hopalong – rekao sam – jer mi je to mrsko. Pravo ime mi je Ormond... U svakom slučaju, pošto ćemo biti ovde dok se vreme ne popravi, i biće još prilika za razgovor, možete me zvati Bazil, ako se slažete.

– Slažem se, naravno – klimnuo je glavom ljubazno. – Bila je čast razgovarati s vama.

Zaputio se ka hotelskom salonu a ja sam potražio još jednu cigaru. Ali nisam stigao da je zapalim, jer se u tom trenutku Evangelija vratila uz stepenište vičući. Kao u lošim filmovima.

Tako je sve otpočelo, ili je tako sve što se događalo počelo da se ispoljava. U blizini nije bilo druge vlasti osim gospođe Auslender, vlasnice hotela i ostrva. Pojavila se začuvši viku i donela prve odluke.

– Neka niko ne silazi na plažu – naredila je sasvim prisebna.

Bila je energična žena i imala je razloga za to: Jevrejka iz Austrije, preživela je Aušvic. Ime joj je bilo Rahela i koristila je devojačko prezime. Posle rata je bila udata za jednog albanskog trgovca koji je prerano preminuo i ostavio joj dovoljno novca da kupi vilu. Tako je glasila njena priča, ili bar ono što se znalo o njoj. Prevalila je pedesetu i bila je visoka, lepa žena, crne dugačke kose uvek skupljene na potiljku ili upletene u kiku. Bila je veoma preplanula, od nakita je nosila samo dve burme na domalom prstu desne ruke a oblačila je široke i udobne pamučne tunike.

– Pođite sa mnom, doktore Karabine – obratila se niskom, krupnom muškarcu koji je jeo sam. – Ostali, ostanite ovde, molim vas.

I otišli su tamo njih dvoje, hodajući po pesku ka paviljonu na plaži, udaljenom nešto više od dvesta metara, mi smo se svi okupili na terasi a Žerar se starao o gospođi Dandas i Evangeliji, koje su sedele na jednom stepeniku, jedna sva u suzama, druga žrtva nervnog napada. U tom času su se iz salona pojavili Pjetro Malerba i Nadžat Fardžula, zbunjeni, i pridružili se nama ostalima.

Nakon petnaest minuta vratio se doktor, a mi smo ga dočekali s prirodnim nestrpljenjem. Bio je zdepast Turčin, s kovrdžavom bradom prošaranom sedinama, čija je kosa, preterano boje mahagonija, očigledno bila perika; upravnik, pomenu neko, privatne klinike u Smirni. Kolena belih pantalona bila su prljava. Maramicom je brisao znoj s lica.

– Užasno – mrmljao je. – Užasno... Jadna žena.

– Koja žena? – upita Malerba.

– Idit Mender – Karabin sažaljivo pogleda ka stepeništu.

– Prijateljica gospođe Dandas.

Potresli smo se, još u neverici. Doktor je pokazao prema paviljonu.

– Biće nam potrebno da neko od vas bude prisutan. Da li shvatate? Kao svedok.

Kad je to izgovorio, ja sam bio najbliži, i stoga me je pogledao. Možda mu je moje poznato lice ulivalo poverenje.

– Naravno – pristao sam bez oklevanja.

Video sam kako se zagledao u Paka Fošu.

– Ako nemate ništa protiv, gospodine...

– Drage volje – izjavi Španac.

– Idem i ja – prijavio se Malerba.

Sva trojica smo išli za Karabinom kroz vrt do paviljona i plaže, a breg obrastao drvećem štitio nas je od vetra.